

Ringslangen verlaten

Door het aanleggen van slechts enkele broeihopen hebben de vrijwilligers van het Oostvaardersveld minstens 7500 jonge ringslangen de wereld in geholpen. Zo kan het Oostvaardersveld een belangrijke rol spelen bij het behoud van deze soort.

Tekst en beeld Jeroen Reinhold

Het gaat goed met de ringslangen van het Oostvaardersveld, een natuurgebied bij Lelystad. Na vijftientig jaar is de populatie ringslangen uitgegroeid van enkele individuen tot een flinke, veerkrachtige populatie. Maar uiteindelijk gaat het erom dat de ringslangen de wijde wereld intrekken en nieuwe gebieden koloniseren. Zo kan Flevoland een belangrijke schakel vormen in de ecologische hoofdstructuur. Via het Oostvaardersveld kunnen de drie metapopulaties ringslangen in het noorden van Nederland met elkaar verbonden worden: Noord-Holland, de Kop Overijssel-Friesland en Gelderland. En dat is geen overbodige luxe, want door versnippering zijn de populaties op het oude land steeds geïsoleerder geraakt¹.

RINGSLANGPROJECT

De eerste ringslangen van heel Oostelijk en Zuidelijk Flevoland worden in 1988 waargenomen door een lid van de KNNV Lelystad, tijdens een wandeling door het Oostvaardersveld. Na nog enkele waarnemingen in de daarop volgende jaren is de conclusie duidelijk: geïsoleerd van alle bestaande Nederlandse populaties heeft de ringslang zich plotseling in dit nieuwe land gevestigd.

In 1998 start Landschapsbeheer Flevoland het ringslangproject², met als uiteindelijk doel om de geïsoleerde, noordelijke populaties ringslangen met elkaar te verbinden via Flevoland. Een sterke populatie ringslangen in het Oostvaardersveld speelt in dit plan een cruciale rol. Naast een goed werkende ecologische hoofdstructuur, moeten er ook grote aantallen ringslangen komen die zich via deze structuren willen verplaatsen. De zeer kleine populatie van het Oostvaardersveld kan dus wat (tijdelijke) hulp gebruiken.

Sinds 1998 monitoren vrijwilligers de populatie ringslangen, en leggen ze broeihopen aan om de populatie te helpen. Menselijk ingrijpen in natuurlijke processen blijft

altijd vatbaar voor discussie, maar bedacht moet worden dat de ringslang al jaren profiteert van menselijk handelen. Ze leggen van oudsher graag hun eieren in mestvaalten bij boerderijen. Daarom is besloten om broeihopen aan te leggen om de ringslangen gunstige reproductieplaatsen aan te bieden. Een kleine invloed op het ecosysteem met mogelijk grote impact.

COMPOSTEREND MATERIAAL

Ringslangen leggen vier tot dertig eieren per jaar. Deze eieren leggen zij rond juni op een vochtige plek waar de temperatuur varieert tussen de 16-28 graden. Langzaam compostierend materiaal als oud gras, riet en takken voldoet aan deze eisen. Rond september komen deze eieren, dankzij de vochtige en warme omstandigheden, zonder verdere

bemoeienis van de ouders uit.

In het Oostvaardersveld liggen vier broeihopen, waarvan twee sinds 1998. Deze broeihopen worden jaarlijks geïnspecteerd op eischalen, en dan meteen aangevuld met nieuw compostierend materiaal. Het aantal eischalen in de broeihopen is de afgelopen vijftien jaar opgelopen van 40 eieren in de beginjaren naar ruim 1000 eieren nu. Het illustreert goed de basisregel dat langer bestaande broeihopen beter benut worden dan broeihopen die voor het eerst worden aangelegd op een locatie³.

Daarnaast valt op dat regelmatig de ene broeihoop niet gebruikt wordt en het volgende jaar een andere broeihoop ongebruikt blijft. Dit terwijl alle broeihopen op dezelfde dag onderhoud krijgen en bestaan uit hetzelfde materiaal. Kleine details in de opbouw van de broeihoop bepalen blijkbaar de voorkeur van de ringslangen.

De broeihopen van het Oostvaardersveld worden in oktober geïnspecteerd en aangevuld. In veel andere ringslanggebieden gebeurt dit in april, omdat men bang is overwinterende slangen te verstoren. Bij het

Ringslang op broeihoop. Inzet: Vrijwilligers voeren onderhoud uit aan broeihopen, en tellen de eieren van ringslangen.

het Oostvaardersveld

Het Oostvaardersveld, een nog rustige uithoek van de Oostvaardersplassen.

inspecteren vinden we gemiddeld één slang in de broeihopen. Deze verstoring weegt echter op tegen de moeite die gedaan moet worden om geschikt materiaal voor de broeihoop in het voorjaar te krijgen. De eerste maaibeurt van weiden en bermen valt vaak pas half mei. En een broeihoop maken rond half mei is te laat, omdat de temperatuur in zo'n broeihoop dan niet op tijd gestabiliseerd is.

SUCCESVOL

In de afgelopen vijftien jaar zijn er in het Oostvaardersveld minimaal 15.000 eieren

gelegd. We schatten in dat ruim de helft van alle eieren succesvol is uitgekomen. Dit kunnen we zien aan de snedes die op de lege eierschalen achterblijven. In totaal hebben de broeihopen dus minimaal 7.500 jonge slangen opgeleverd.

Door de succesvolle reproductie is het aantal ringslangen in het Oostvaardersveld flink toegenomen. Sinds 1999 meten we dit, door zeven maal per jaar een 2 kilometer lang traject te monitoren volgens de telsystematiek van RAVON. Het hieruit berekende jaargemiddelde geldt als maat voor de dichtheid. In 1999 hadden we een gemiddelde van 0,9 dier per ronde. Dit aantal is opgelopen naar gemiddeld 3,6 dieren in 2012. Globaal gesteld is de populatie van het Oostvaardersveld dus vier keer zo groot geworden.

Inmiddels krijgen de ringslangen ook voet aan de grond buiten het Oostvaardersveld. Sinds 2011 reproduceert de ringslang op enkele kilometers afstand van het kerngebied en worden verder daarbuiten incidenteel ringslangen waargenomen. De dieren laten zich hierbij leiden door de Lange Vaart. Dit lijnvormige kanaal heeft een vrije brede rietoever met parallel daaraan lijnvormige bosstructuren. Daarbuiten ligt bebouwing of open akkergebied: beiden weinig interessant voor de ringslang.

BEDREIGINGEN

Alle vaarten in Flevoland vallen onder de Ecologische Hoofdstructuur. Net als otters en bevers verplaatsen de ringslangen zich via deze brede lijnvormige structuren in het landschap. Behoud van de ecologische hoofdstructuur in Flevoland is cruciaal voor deze soorten.

De ringslangen van het Oostvaardersveld zijn hard op weg, maar hebben nog geen contact gelegd tussen de drie metapopulaties van Noord-Holland, de Kop Overijssel-Friesland en Gelderland. Dit is op termijn wel belangrijk om inteelt te voorkomen. Uit DNA-onderzoek blijkt dat de dieren van

Uit DNA-onderzoek blijkt dat de ringslangen van het Oostvaardersveld hoge inteeltwaarden hebben.

het Oostvaardersveld hoge inteeltwaarden hebben, en dat is ook niet verbazingwekkend gezien de manier waarop de populatie startte: weinig dieren met een grote afstand tussen bestaande populaties.

Kruisingen tussen de Flevolandse ringslangen en de drie metapopulaties moeten er op termijn voor zorgen dat de inteeltwaarde van alle gebieden gaat dalen⁴.

Ondertussen zijn er binnen het Oostvaardersveld ontwikkelingen gaande die ongunstig kunnen uitpakken voor de ringslang. Het Oostvaardersveld is namelijk de etalage van de Oostvaardersplassen. Grote grazers in de vorm van konikpaarden spelen in het Oostvaardersveld een steeds belangrijker rol. En intensieve begrazing en reptielen gaan slecht samen doordat landschapsstructuren verdwijnen.

Daarnaast heeft Staatsbosbeheer plannen om een groot bezoekerscentrum te bouwen, en delen van het Oostvaardersveld om te vormen tot kampeerterrain. De economische recessie zorgt er in elk geval voor dat deze plannen veel minder snel uitgevoerd worden dan gedacht. Dat geeft de ringslang de mogelijkheid om nog meer vastigheid buiten dit gebied te krijgen en daarmee zijn overlevingskansen flink te vergroten.

Jeroen Reinhold coördineert voor Landschapsbeheer Flevoland sinds 1998 de ringslangmonitoring en het onderhoud aan de broeihopen.

LITERATUUR

1. Smit, G.F.J. & A. Zuiderwijk, 1991. Nieuw land voor de ringslang. -De Levende Natuur 96(6): 212-222.
2. Reinhold, J., 2000. Nieuwland voor de ringslang II. -De Levende Natuur 101(3): 85-88.
3. Zuiderwijk, A., H. van den Bogert & G. Smit. 1991. Broeihopen voor de ringslang. - De Levende Natuur 92(6): 223-227.
4. Groenhout, E.M. in prep., Population structure and landscape genetics of the grass snake (*Natrix natrix*) in the Netherlands analyzed using microsatellite data.

